

O smrtni kazni.

Iz Dostojevskega romana „Idijot“. — Poslovenil dr. Vladimir Borštnik.

V Franciji, v mestu Lionu sem videl smrtno kazen . . .
 Polože zločinca na ploho, na katerega pade širok nož po stroju, giljotina se imenuje, težko, silno . . . Glava odskoči, predno utegneš migniti z očmi . . . Zločinec vam je bil človek pameten, neustrašen, močan, že v letih, Legraux po imenu. In rečem vam, verjemite ali ne, da je jokal in bil bled ko smrt, ko je stopal na morišče. Ali je to mogoče? Ali ni to grozno? No, kdo joka od strahu? Nisem mislil, da more človek, ki ni več otrok, ki ni nikdar jokal, ki mu je že 45 let, jokati od strahu. Kaj se godi tedaj z dušo? V kakšnih krčih se mora viti! Porog nad dušo je to, nič drugega! Rečeno je: Ne ubijaj! Ker pa je vse ubil, ali sledi iz tega, da je treba ubiti njega? Ne, to bi ne smelo biti. Že pred mesecem dni sem to videl, a še vedno mi je pred očmi in petkrat se mi je že sanjalo.

Vsi mislijo, da ni dosti bolečin, ko odskoči glava, in zato so si izmislili tudi ta stroj — giljotino. Toda meni je takoj tedaj prišla v glavo misel: kaj pa, če je to še hujše? Vzemimo na pr. mučenje: tu so bolečine in rane, telesna muka in vse to odriiva duševne bolečine in rane, da trpi človek samo vsled ran muke, dokler ne umre. Glavna, največja bolečina pa ni v ranah, ampak v tem, da za gotovo veš, da čez uro, potem čez deset minut, nato čez pol minute, potem zdaj pa zdaj, takoj — zleti duša iz telesa, in da ne boš več človek, in da je to gotovo. V tej gotovosti tiči vsa muka. Ko položiš glavo pod nož in slišiš, kako zdrkne nad glavo, ta četrta sekunde mora biti najstrašnejša. Vedite, da si tega nisem izmislil jaz sam, da govore tako tudi drugi. Tako sem o tem prepričan, da povem kar naravnost svoje mnenje: Usmrtili radi umora je nesorazmerno hujša kazen, kot je umor sam na sebi. Umor vsled obsodbe je nesorazmerno strašnejši od roparskega umora. Oni, ki ga ubijejo razbojniki, ko ga napadejo ponoči, v gozdu ali na kak drugi način, ima gotovo še do zadnjega hipa trohico nade, da se reši. Zgodil se je slučaj, da ima že grlo prerezano, pa še vedno upa, ali beži ali pa prosi milosti. Tu pa je odvzeta definitivno vsaka taka poslednja nada, s katero umreti je desetkrat lažje. Obsodba je tu in v zavesti, da nikakor ne uideš, leži vsa ta strašna

muka, in hujše muke nego je ta, je ni na svetu. Pripeljite in postavite vojaka v bitki prav pred top in streljajte nanj, vendar bo še vedno upal, toda prečitajte ravno temu vojaku smrtno obsodbo, ki se izvrši brez odloga, tedaj vam zblazni ali pa zajoka. Kdo more reči, da more človeška narava prenesti kaj takega brez blaznosti? Zakaj ta brezobrazni, nepotrebni in ničevi porog? Mogoče je kje tak človek, kateremu so prečitali smrtno obsodbo, da poskusijo, ali se bo mučil, in rekli potem: „Idi, pomiloščen si“. Ta človek bi vedel povedati. O tej muki in grozi je govoril tudi Krist. Ne, s človekom se ne sme tako ravnati!

Ravno tisti trenutek, ko se je popel po stopnicah in ravnokar stopil na oder, se je ozrl na mojo stran. Pogledal sem ga v obličje in vse razumel . . . Živel je v ječi in čakal kazni šele čez teden dni; računal je na običajno formalistiko, da mora akt iti še nekam in da ga vrnejo šele čez teden. Pri tej zadevi pa je bilo nekako slučajno vse okrajšano. Ob petih zjutraj je spal. Bilo je to koncem oktobra; ob petih je še mraz in mrak. Vstopi ječar, tiho, s stražo in ga previdno potegne za ramo. Oni se nekoliko dvigne, opre se na lakte, vidi svetlobo, „kaj je?“ — „Ob desetih usmrčenje!“ Še napol v snu ne verjame, začne se prepirati, da mora priti akt šele čez teden dni nazaj, ko pa se docela prebudi, preneha s preprom in utihne, — tako so pripovedovali, — potem pa reče: „Težko je tako nenadoma . . .“ in zopet utihne. In nič več ni hotel govoriti. Tri — štiri ure se porabijo za navadne stvari: za duhovnika, za zajtrk, ki obstoji iz vina, kave in govedine (Ali ni to kot porog? Kako je to kruto, če pomisliš! Sicer pa delajo to ti preprosti ljudje iz čistega srca in so prepričani, da je to človekoljubje.), potem za toaleta (veste, kaj je toaleta zločinčeva?), naposled ga peljejo po mestu na morišče . . . Mislim, da se jim pri tem zdi, da jim ostaja še brezkončno mnogo življenja, dokler se peljejo. Dozdeva se mi, da je po cesti gotovo mislil: „Še dosti, še tri ulice življenja mi preostaja; skozi tole se popeljem, tistale mi še ostane, potem še tista, kjer je na desni pek . . . kje je še pek!“ Okoli ljudstvo, krik, hrup, desetisoč obrazov, desetisoč oči, — vse to je treba prenesti in, kar je glavno, še misel: Evo jih desetisoč, nobenega ne bodo usmrtili, mene pa bodo! No, vse to je samo začasno. Na morišče vodijo stopnice. Tu pred temi stopnicami pa je nenadoma zajokal, dasi je bil silen in moški človek, velik hudodelec, pravijo, da je bil. Ž njim je bil ves čas, ne da bi se odstranil, duhovnik, na vozu se je peljal ž njim in venomer govoril. Težko, da je oni kaj slišal; začne

poslušati, pri tretji besedi že več ne razume. Gotovo je bilo tako. Naposled se začne vspenjati po stopnicah. Ker imajo zločinci pri tem noge zvezane, stopajo z drobnimi koraki. Duhovnik, gotovo pameten človek, je nehal govoriti in mu je dajal le križ poljubovati. Pred stopnicami je bil zelo bled, ko pa se je povzpел in stopil na oder, je postal mahoma bel kot papir, čisto kot bel pisemski papir. Gotovo so mu slabele in slabele in drevene noge, gotovo ga je dušilo, kakor da ga kaj davi v grlu, kar napravi nekak osladen vtis. Ali ste občutili to kedaj v grozi ali v zelo strašnih hipih, ko vam razum sicer ostane, a nima že nobene moči več? Menim, da v neizbežni pogubi, ko se ruši hiša nad glavo, da človek tedaj silno zaželi sestiti, zamizati in čakati, naj se zgodi, kar se hoče! ... Evo, take trenutke, ko ga je začela prevzemati ta slabost, mu je približal duhovnik s hitro kretnjo in molče križ prav do ustnic, tak majhen, srebrn, latinski križ, pritiskal mu ga na čelo, neprenehoma. In kakor hitro se je dotaknil križ ustnic, je obsojenec odprl oči, se oživil zopet za nekoliko minut in dvignil noge. Poljubljal je križ pohlepno, ga hitel poljubljati, kakor da hiti, da ne pozabi vzeti česa s seboj za popotnico, za vsak slučaj, jedva pa je občutil v tej minuti kako religijozno čustvo. In tako je bilo čisto do ploha ... Čudno, da tako malokateri pade te poslednje sekunde v omedlevalo, nasprotno: glava silno intenzivno živi in deluje, najbrž silno, silno kot stroj v teku; predstavljam si, da misli kar kipe, vse pretrgaue in morebiti kake smešne, docela postranske misli: lej, tale gleda — bradavico ima na čelu, rablju pa je en gumb zarjavel ... , a med tem vse ve in vse pomni, nekaj je, česar ni mogoče pozabiti in pasti v omedlevalo, in vse hodi in se vrti okoli tega, tega nečesa. In če pomislimo, da je to čisto do poslednje četrti sekunde, ko leži glava že na plohu in čaka in ... ve in naenkrat zasliši nad seboj, kako zdrsne železo! To gotovo sliši! Jaz bi, ako bi ležal, jaz bi nalašč poslušal ni slišal! Mogoče je to samo desetina trenutka, toda moraš slišati! In pomislite, da sedaj še trdijo, da glava, ko odleti, še trenutek morebiti ve, da je odletela, — kakšna misel! Kaj pa če kar pet sekund? ...

Toda naj vam rajši povem o drugem človeku, ki sem ga srečal preteklo leto. Zgodilo se mu je nekaj čudnega — tembolj čudnega zato, ker se kaj takega pripeti zelo redko. Ta človek je bil nekoč pripeljan z drugimi vred na morišče in prečitana mu je bila obsodba, da bo ustreljen zaradi političnega zločina. Čez dvajset minut je bilo prečitano tudi pomiloščenje in določena drugačna

kazen. Vendar je preživel med tema dvema obsodbama kakih dvajset minut ali vsaj četrť ure pod nedvomnim vtisom, da čez nekoliko minut naenkrat umre . . . Dvajset korakov od morišča, okoli katerega so stali vojaki in ljudstvo, so bili zabiti v zemljo trije koli, ker je bilo nekoliko obsojencev. Prve tri so odpeljali h kolom, jih privezali, jim nadeli mrtvaško obleko (dolge bele halje), na oči pa so jim potegnili bele klobuke, da bi ne videli pušek; potem se je postavilo nasproti vsakemu kolu nekoliko vojakov. "Moj znanec je bil osmi, torej bi moral iti h kolom tretjikrat. Duhovnik je naredil nad vsemi znamenje križa. Živeti jim je bilo še kakih pet minut, nič več. Pravil je, da se mu je zdelo teh pet minut kot brezkončen rok, kot ogromno bogastvo, da v teh petih minutah preživi toliko življenja, da sploh sedaj ni treba misliti o zadnjem trenutku. Naredil je celó različne ukrepe: preštel je čas. Za slovo s tovariši je odločil dve minuti, potem še dve, da se še zadnjič poglobi vase, in potem, da bi zadnjikrat pogledal okoli sebe. Prav dobro je pomnil, da je naredil ravno tri ukrepe in da je ravno tako računal. Moral je zapustiti zemljo v dobi dvajsetih let, zdrav in močan. Spominjal se je, da je pri slovesu s tovariši zastavil popolnoma nevažno prašanje in se tudi silno zanimal za odgovor. Za tem, ko se je poslovil s tovariši, sta napočili oni dve minuti, ki jih je odštél, da bi se poglobil vase. Vedel je že prej, kaj bo razmišljal. Zaželel si je predstaviti si kolikor mogoče hitro in živo, kako je vendar to: sedaj eksistira in živi, čez dve minuti pa bo že nič, nekdo ali nekaj, torej kdo? Kje? Vsemu temu je mislil priti do dna v teh dveh minutah! V bližini je bila cerkev in vrhnji del s pozlačeno streho je blestel v žarkem solncu. Spominjal se je, da je silno srepro zrl na to streho in žarke, ki so se sipali od nje. Ni se mogel odtrgati od žarkov. Zdelo se mu je, da so ti žarki njegova nova narava, da se čez tri minute zlije kako ž njimi . . . Neizvestnost in odpor pred tem novim, ki takoj nastopi, sta bila strašna. Pravi pa, da ni bilo v tem času zanj nič težjega od neprestane misli: kaj, ko bi ne umrl! Kaj, ako bi se vrnilo življenje, — kaka brezkončnost! In vse to bi bilo moje! Predelal bi tedaj vsak trenotek v cel vek, ničesar bi ne zgubil, vsako minuto bi preštel natančno, niti ene ne bi porabil zastonj! Pravil je, da se mu je naposled ta misel spremenila v tako zlobo, da si je že želel, da bi ga čimpreje ustrelili . . ."